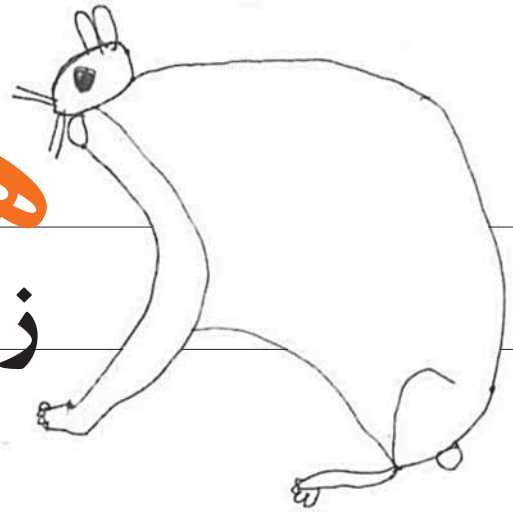

هنر زبان کودک

علی ترقی‌جاء
سیده‌سوده شبیری
پژوهشگران حوزه کودک

دیگری یاد بگیرند و هنر بماند برای موضوعات زیبایی‌شناسی! بگذارید با چند مثال بیشتر، این موضوع را روشن کنیم. در مهد کودکی در رگیو امیلیای ایتالیا، خرگوشی با بچه‌ها زندگی می‌کرد. مثل هر موجود زنده‌ای، یک روز خرگوش دیگر نفس نکشید. بچه‌ها او را خاک کردند، برایش نقاشی کشیدند، مجسمه ساختند و در کنار قبرش گذاشتند. (اگر فکر می‌کنید نباید کودکان پیش از دبستان را این‌گونه با موضوعی مثل مرگ درگیر کرد، لحظه‌ای بدون آن نگرش با این داستان همراه شوید.)

در بالای نقاشی یکی از بچه‌ها برای خرگوش، در آسمان یک خرگوش کوچک طوسی رنگ به چشم می‌آمد. مربی با دیدن این نقاشی، فرصت گفت‌وگوی دسته‌جمعی درباره خرگوش طوسی رنگ مبهم بالای نقاشی را فراهم کرد. بچه‌ها گفتند این روح خرگوش است که به آسمان رفته و خیلی از ما دور شده است. آن‌ها می‌خواستند پیام عشق و محبتشان را به نحوی به خرگوش از دنیا رفته برسانند. می‌خواستند خرگوش آسمانی پیام آن‌ها را ببیند و بفهمد که چقدر دوستش دارند. ایده‌های مختلفی مطرح شد. (شما اگر به جای کودکان بودید، چه ایده‌هایی داشتید؟ چند لحظه فکر کنید. اگر مثل بچه‌ها، لحظه‌ای نگرانی‌هایی مثل پیش بردن واحدهای کار را کنار بگذاریم، ایده‌ها متولد می‌شوند.)

از بین ایده‌های مختلف، قرعه بچه‌ها به نام طرحی افتاد که از نگاه کودکان آن‌ها از فاصله خیلی دور از آسمان قابل رؤیت باشد. کودکان سه ماه تمام برگ‌های پاییزی حیاط مهد کودک و اطراف آن را جمع کردند و منتظر باریدن برف شدند. سرانجام، برف زمین بازی کنار مهدکودک را سراسر سفیدپوش کرد. چند نفر از بچه‌ها از جعبه صخره‌نوردی میانه زمین بازی بالا رفتند و بقیه را هدایت کردند تا دسته جمعی، بزرگ‌ترین خرگوش زندگی‌شان را با برگ‌های رنگارنگ پاییزی روی صفحه

زیاد شنیده‌ایم که هنر زبان کودک است و به همین دلیل، با بچه‌ها هنر کار می‌کنیم. هر طرف سر می‌گردانیم، پر است از چیزهایی که به آن هنر کودک می‌گویند؛ از نقاشی بچه‌ها گرفته تا کارهای حجمی با گل و خمیر و کاردستی‌های اوریگامی. در نگاه خیلی از ما این تعریف هنر پیش از دبستان است. زنگ روزانه نقاشی آزاد هم به این‌ها اضافه می‌شود تا بچه‌ها هر چه دوست دارند در آن ساعت‌ها نقاشی کنند. کافی است پوشه‌ای از نقاشی‌های بچه‌ها را از یکی از مراکز بگیریم و نحوه پرداختن به نقاشی را مشاهده کنیم.

اما موضوعی که لازم است دقیق‌تر بررسی شود، این است که تعریف هنر کودک چیست و چرا در مراکز مهد و پیش‌دبستان دنیا به‌طور جدی به موضوع هنر (و نه صرفاً نقاشی و اوریگامی و خمیر) پرداخته می‌شود؟

آیا قرار است بچه‌ها هنرمند شوند؟ آیا قرار است ما نقاش و مجسمه‌ساز و شاعر و موسیقی‌دان تربیت کنیم و برای همین به هنر می‌پردازیم؟

نگاهی که در همه جای دنیا نسبت به هنر وجود دارد این است که هنر زبان ابراز کودکان است و به آن‌ها کمک می‌کند که آنچه را می‌بینند و می‌فهمند، ارائه دهند.

- هنر به کودکان کمک می‌کند تا ببینند چه چیزی را می‌دانند، بتوانند فرضیه‌هایشان را به نمایش بگذارند و با دیگران درباره آن گفت‌وگو کنند.

- هنر کمک می‌کند تا کودکان فرضیه‌های خود را بازبینی و آزمون کنند و به نتیجه برسند.

- هنر خیلی وقت‌ها به یاری شناخت کودکان از خودشان می‌آید و آن‌ها را حمایت می‌کند تا بدنشان، احساساتشان و رفتارهایی را که دارند، بشناسند.

هنر چیزی منفک از بقیه موضوعات نیست، تا مثلاً مفاهیم ریاضی یا درک عمیق موضوعات اجتماعی و عاطفی را در جای

سفید زمین ترسیم کنند.

این فقط نمونه‌ای از نقش هنر در مرکزی در رجیوامیلیای ایتالیا بود.

بیاید دوباره به این سؤال فکر کنیم که واقعاً هنر کودک چیست.

هنر زبان ابراز

هنر وسیلهٔ حرف زدن بچه‌ها با هم است. هنر آن چیزی است که کودکان را حتی به فراتر از محدوده‌های ذهنی خودشان می‌برد. و هر اسمی می‌توانیم روی آن بگذاریم؛ مثلاً هنر زمینی^۲. نمونه‌ای دیگر، فرایند شکل‌گیری ایده تا تکمیل پروژه‌ای چند ماهه در مرکزی در ایران است. می‌خواهیم ببینیم هنر چگونه در این فرایند نقشی کلیدی برای درک، هم‌فکری و ابراز کودکان فراهم کرد.

یک روز در حین برنامه‌های یک مهدکودک، یکی از بچه‌ها درخواست درست کردن پیتزا کرد. مربی پرسید: «برای درست کردن پیتزا چی لازم داریم؟» بچه‌ها شروع کردند به گفتن. مربی برای شروع کار، مجله‌هایی آورد تا بچه‌ها در قالی به بزرگی کاغذ A3 با بریدن قطعات مجلات و کشیدن نقاشی، همهٔ آنچه را برای پیتزا لازم بود، تصویر کنند. بچه‌ها از این قاب به عنوان لیست خرید و در مغازه برای انتخاب مواد لازم استفاده کردند. آن‌ها در انتهای روز پیتزا را درست کردند و در کنار هم خوردند. طعم این پیتزا برای بچه‌ها با آنچه همیشه می‌خوردند متفاوت بود؛ زیرا تک تک کارهایش را خودشان انجام داده بودند. این کار شروعی بود برای پروژهٔ «رستوران» که خود بچه‌ها آن را آغاز و پیگیری کردند. آن‌ها تصمیم داشتند در فضای مهدکودک صاحب یک رستوران واقعی شوند. برای این کار، دربارهٔ هر آنچه برای داشتن یک رستوران ضروری می‌دیدند، گفت‌وگو کردند؛ از درست کردن تابلوی رستوران، پیدا کردن اسم و کشیدن لوگوی رستوران، طراحی قاب‌هایی برای زیبا کردن فضای رستوران، طراحی کلاه سرآشپز، طراحی و دوخت پیش‌بند پیش‌خدمت‌ها تا چیدمان و گل‌آرایی میزها. بعد از تعیین موارد لازم، همهٔ آن‌ها را خود بچه‌ها طراحی و آماده کردند. در هر مرحله از این کارها هنر به خدمت بچه‌ها می‌آمد تا معنایی را که می‌خواستند، به زندگی‌شان ببخشند.

هنر زبان ابراز کودکان است و به آن‌ها کمک می‌کند که آنچه را می‌بینند و می‌فهمند، ارائه دهند. هنر خیلی وقت‌ها به یاری شناخت کودکان از خودشان می‌آید و آن‌ها را حمایت می‌کند تا بدنشان، احساساتشان و رفتارهایی را که دارند، بشناسند

هنر ابزار یادگیری

سؤال بعدی این است که یادگیری برای بچه‌ها چطور اتفاق می‌افتد و هنر چگونه در این مسیر خدمت می‌کند. اگر به

در حالی که ابراز کمک کننده به آن‌ها در خلال گفت‌وگویی پینگ پنگی رخ می‌دهد؛ یعنی وقتی کودک کاری را نشان می‌دهد، ما توصیف دقیقی در مورد آن به کار ببریم تا او قدم بعدی را بردارد و گفت‌وگو را ادامه دهد. برای مثال، بگوییم «از این ماریچ‌های آبی تودرتویی که گوشه نقاشیت گذاشتی، خیلی خوشم اومد» یا سؤال‌هایی کنیم که او با پاسخ دادن به آن‌ها بتواند ابرازش را تکمیل کند. مثلاً «به نظرم مورچه‌های نقاشیت دارن جایی می‌رن. حدس می‌زنم دنبال غذا می‌رن؛ درسته؟» یا «گوش‌های دخترت رو نمی‌بینم.

پشت موهاش قایم شده؟» و از این طریق کمک کنیم تا او دقیق‌تر و کامل‌تر خود را ابراز کند، توجهش به جزئیات بیشتر شود و هر آنچه را می‌خواهد، با کلام، تصویر یا ایفای نقش ابراز کند.

اگر به هنر کودک این‌گونه نگاه کنیم، واقعاً می‌توانیم بگوییم هنر زبان کودک است. لوریس مالاگوتسی، مبدع رویکرد آموزشی رجیو امیلیای ایتالیا، درباره زبان کودکان شعری سروده است که خواندن آن به بازبینی هر آنچه مثل هنر در آموزش کودکان مدنظر قرار می‌دهیم، کمک می‌کند و شروع خوبی برای رابطه با هنر کودک است.

**هنر چیزی
منفک از بقیه
موضوعات نیست،
تا مثلاً مفاهیم
ریاضی یا درک
عمیق موضوعات
اجتماعی و
عاطفی را در جای
دیگری یاد بگیرند
و هنر بماند
برای موضوعات
زیبایی‌شناسی**

کودک صد زبان دارد، صد دست، صد فکر؛
صد راه برای فکر کردن و بازی کردن، برای حرف زدن؛
صد روش برای گوش کردن؛
صد جهان برای کشف کردن؛
صد جهان برای ابداع کردن؛
صد جهان برای رویا پردازی کردن؛
بچه‌ها زبان دارند، صداها و صداها؛
ولی مدرسه و فرهنگ نودونه تایی آن را می‌زدند؛
آن‌ها به بچه می‌گویند که فکر کن بدون دست‌هایت؛
کارها را انجام بده بدون سر؛
گوش کن و حرف نزن؛
آن‌ها به بچه‌ها می‌گویند کار و بازی، واقعیت و فانتزی، علم و تخیل به هم متعلق نیستند؛
آن‌ها به بچه‌ها می‌گویند صداها وجود ندارد؛
ولی بچه‌ها می‌گویند: «به هیچ‌وجه! صداها وجود دارند!»
لوریس مالاگوتسی^۵

* بی‌نوشت:

- 1-Reggio Emilia
- 2-Land art
- 3-manipulation
- 4- Symbolic representation
5. Loris Malaguzzi

زندگی بچه‌ها نگاه کنیم، متوجه می‌شویم که آن‌ها با وررفتن^۱ با موضوعات یاد می‌گیرند؛ یعنی همان درگیر شدن، بالا و پایین شدن و کشف کردن همراه با دیدن جوانب مختلف موضوع. از نوزادان که انگشتانشان را کشف می‌کنند تا کودکان بزرگ‌تر که بارها و بارها نخود و لوبیا را داخل قابلمه می‌ریزند، آن را بر می‌گردانند، خالی می‌کنند و صدایش را می‌شنوند، همه ابعادی از روح هنر در خدمت یادگیری است.

یکی از موارد استفاده فوق‌العاده هنر، بستری است که برای وررفتن بیشتر با موضوعات ایجاد می‌کند. این بستر از طریق «بازنمایی» فراهم می‌شود؛^۲ مثلاً بچه‌ها حالت یک گیاه مثل «قاشقی» را با حرکات بدنشان نشان می‌دهند. بعد، چند نفره با هم به گیاه تبدیل می‌شوند؛ نقاشی آن را می‌کشند، با خمیر برگی از آن را درست می‌کنند، با چاپ یکی از برگ‌های آن کاغذ کادو می‌سازند و با توجه به آنچه تجربه کرده‌اند، به آن اسم‌های متنوع می‌دهند. در همه این مراحل، کودکان در حال بازنمایی‌اند و در هر کدام از آن‌ها زاویه جدیدی از گیاه را می‌بینند. این باعث می‌شود که دست‌ورزی بیشتری با آن موضوع داشته باشند، به درک عمیق‌تری برسند و به معنای واقعی خود را درگیر ساخت دانش ببینند.

واکنش زبانی (ابراز) مربی در مواجهه با هنر کودک

به‌عنوان مربی، بسیاری از اوقات هنگام دیدن کارهای هنری بچه‌ها کلمه‌ها یا عبارتهایی مبهم ابراز می‌کنیم؛ مثلاً «خیلی قشنگ شده! عالی! آفرین!» یا می‌گوییم: «کوه که این شکلی نیست ... کوه باید این رنگی باشه.»

